

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Dr. Inzelt Éva

Korrupció: fehérgallérral vagy anélkül. A fehérgalléros bűnözés változó tartalma és formái.

Témavezető: Professzor Dr. Lévay Miklós

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Állam- és Jogtudományi Kar

Kriminológiai Tanszék

Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola

Budapest

2015

I. A kutatási feladat összefoglalása

Kutatómunkám két, egymással összefüggő *negatív társadalmi jelenség*, a **fehérgalléros bűnözés** illetve a **korruptió** megismerésére, értelmezésére irányult. Túlnyomó többségében a törvény által büntetendő cselekményekről van szó, bár a korruptió egyes formáit, például a hálapénz adásának bizonyos módját az egészségügy területén törvény legalizálja. A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.) XXVII. fejezete, amelynek címe „A korruptiós bűncselekmények”, tárgyalja a vesztegetés különböző formáit, valamint a befolyás vásárlását és a befolyással való üzérkedést. A korruptiós bűncselekmény az esetek nagy többségében más törvénysértésekkel is társul; a nyomozás leggyakrabban vesztegetés büntette és más bűncselekmények elkövetésének megalapozott gyanúja miatt indul. A korruptiós bűncselekmények jelentős része a fehérgalléros bűncselekmények¹ kategóriájába tartozik, de nem valamennyi, illetve a fehérgalléros bűnözés a korruptión kívül sok más bűncselekményt is magába foglal. Az viszont könnyen belátható, hogy a korruptiós bűncselekmények közül a befolyással kapcsolatos visszaélés hangsúlyos szerephez jut a fehérgalléros bűnözés körében, hiszen itt a bűnelkövetők a társadalom olyan tagjai, akik nagy befolyással rendelkeznek például az államigazgatásban vagy a gazdaság világában. Ahhoz, hogy egy bűncselekményt kriminológiailag be tudjunk sorolni, annak lényegét, lényegi jellemzőit ismernünk kell. Dolgozatom jelentős részében éppen e kérdéssel foglalkozom, mert a tárgyalandó bűncselekmények tartalma, kategorizálása tekintetében nincs megegyezés még a kriminológusok körében sem. Különösen igaz ez a fehérgalléros bűnözés vonatkozásában, mert az e témakört tárgyaló hazai szakirodalom aránylag szerény, főleg ha összevetjük azt a korruptióval foglalkozó tanulmányok nagy számával. Természetesen ebben szerepet játszik az is, hogy nem egy sok száz éves fogalomról van szó, hanem olyanról, amely mindössze 75 éves, és az elmúlt két évtizedben terjedt el igazán a kriminológiában. Ezért vállalva bizonyos aránytalanságot is, a disszertációmban nagy teret szentelek a fehérgalléros bűncselekmények mibenléte feltárásának, és típusai ismertetésének, és kitérek arra is, hogy mit tartok e fogalom adekvát kriminológiai meghatározásának.

A korruptió pontos definíciója sem egyszerű. Felmerül a kérdés, hogy a korruptió leszűkíthető-e a vesztegetésre, illetve a befolyással való visszaélésekre? Ha a korruptióra vonatkozó szakirodalmat tanulmányozzuk, sokkal bonyolultabb kép rajzolódik ki. A korruptió látszólag egy olyan fogalom, amivel az utca emberétől a kriminológusokig, mindenki tisztában van. Ez érthető, hiszen a korruptió azóta dokumentálhatóan jelen van, hogy az emberek csoportokba, társadalomba szerveződtek. Ma a társadalmak legnagyobb problémái közé soroljuk a korruptiót, rossznak, károsnak tartjuk, mert a **korruptió rombolja a demokratikus folyamatokat, erősíti az egyenlőtlenségeket, a politikai élettől való elidegenedéshez vezet, valamint torzítja a piacot, ami a befektetői kedv és ezáltal a gazdaság teljesítőképességének csökkenéséhez is vezet.**² A fogalmi tisztázás, különösen a törvényekben szereplő fogalmak esetén elengedhetetlen.

¹ SUTHERLAND, E. H.: The White Collar Crime. The uncut version. Yale University Press, New Haven, 1983.

² JOUTSEN, M.: Comparative Crime and Criminal Justice, University of Helsinki, Handout, 2010.

A korrupció morálisan és gazdasági tekintetben legnagyobb kárral járó formáit a **társadalmi hierarchiában vezető szerepet betöltő személyek (szemléletes kifejezéssel fehérgallérosok)** követik el. Itt kapcsolódik össze a korrupció és a fehérgalléros bűnözés.

Dolgozatomban főként a **kriminális korrupció azon részével foglalkozom, amely a kriminológiai fehérgalléros bűnözés kategóriájába tartozik.** Ez a témaválasztás teszi indokolttá, hogy mind a korrupcióval, mind a fehérgalléros bűnözéssel foglalkozzak, nem szem elől tévesztve a dolgozat valódi, előzőleg említett tárgyát.

Edwin H. Sutherland³ a következőképpen határozta meg a fehérgalléros bűnözést: „*may be defined approximately as a crime committed by a person of respectability and high social status in the course of his occupation*”, vagyis a fehérgalléros bűnözést: „*közelítőleg olyan bűncselekményként lehet meghatározni, amit egy jó hírű és magas társadalmi státuszú személy foglalkozási körében követ el.*”

Sutherland megállapításait a fehérgalléros bűnözésről igazából az elmúlt két évtizedben kezdték igazán értékelni. Tanainak e reneszánsza összefügg azzal is, hogy több évtizednyi prosperitás után a gyakori gazdasági-pénzügyi válságok megingatták a gazdasági és a politikai rendszerben való bizalmat. Sokan veszítették el megtakarításaikat, otthonukat, nyugdíjalapok mentek tönkre, ezért érthető, hogy a felelősök megismerése és megbüntetése széleskörű társadalmi követelésként jelent meg.

Sutherland főleg a nagy cégek vizsgálatával foglalkozott, tehát azzal a területtel, amit ma „**corporate crime**”⁴ illetve „**state-corporate crime**”⁵ kifejezés alatt jelenik meg a szakirodalomban. Ezek nagy része a gazdasági bűnözés (economic crime) illetve foglalkozás körében elkövetett törvényszegések (occupational crime) vagy a hatalommal való visszaélés (abuse of power) kategóriájába esik. Nagyszámú példát mutatott be *gazdasági és politikai korrupcióra, vesztegetésre, csalásokra, a bennfentes kapcsolatokra épülő csalásokra, a csalárd csődre, az adócsalásra, a biztosítási csalásokra, megtévesztő hirdetésekre, értékpapírokkal kapcsolatos bűncselekményekre, sikkasztásokra, munkaiügyi visszaélésekre és még további sajátos esetekre, mint például szabadalmak elbitorlása, embargó megszegése.* Kevesebb figyelmet fordított az egyének által elkövetett korrupcióra, foglalkozás körében elkövetett, a cég illetve a hivatal működésétől független bűncselekményekre, és más nem szorosan a cégekhez kötődő bűncselekményekre.

A „fehérgalléros bűnözés” kifejezés olyan népszerű lett az elmúlt évtizedben, hogy a különböző szerzők és testületek egyre tágítják fogalmi határait.⁶ Gyakorta figyelmen kívül

³ SUTHERLAND, E.H.: The White-Collar Criminality. American Sociological Review 5 (1940) 1-12. o.

⁴ FRIEDRICH, D.: Trusted Criminals., White Collar Crime in Contemporary Society. 4. kiadás, Wadsworth, Belmont, CA, U.S.A., 2009.

⁵ AULETTE, J.R., MICHALOWSKI, R., Fire in Hamlet: a Case Study of State-Corporate Crime in K. D. Tunnell (ed.), *Political Crime in Contemporary America: a Critical Approach*, 171-206, New York: Garland, 1993.

⁶ U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, White Collar Crime: A Report to the Public. Washington, D.C. Government Printing Office, 1989.

ADLER, F., MUELLER, G., LAUFER, W.: Kriminológia, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. pp. 419-428.
FELTES, T.: Economic Crime. Remarks on a new challenge for the Criminal Justice System, Ruhr-Universität Bochum, 1998.

hagyják azt, hogy Sutherland nem az összes nem-erőszakos bűncselekményt kívánta e kategóriába sorolni, hanem kiemelten csak azokat, amelyek magas társadalmi pozíciójú személyekhez, üzletemberekhez vagy politikusokhoz köthető. Továbbá az ilyen elkövetők foglalkozásuk körében elkövetett cselekményeire fókuszált. Egy egyéni kis értékű adócsalás vagy biztosítási csalás ide sorolása megkérdőjelezheti a fogalom értelmét. Az áfa csalások, az „olajszőkítés” vagy a pénzmosás sokszor a fehérgalléros bűnözők és a szervezett alvilág együttműködésén alapulnak. A bankkártya csalásokat vagy a pénzhamisítást is ritkán követik el a társadalom által nagyra becsült emberek. Az ügy kezelésében találhatunk végleteket is, például Friedrichs⁷ az iskolai puskázást is ide sorolja.

Az évszázadok során a hatalmasok megbüntetése mindig kritikus kérdés volt. Anakarsisz, Plutarkhosz, és évszázadokkal később Honoré de Balzac is azzal a szemléletes példával élt, hogy **a törvények is olyanok, mint a pókhálók: a kis rovarok fennakadnak a pók hálóján, a nagyok elszakítva azt keresztül repülnek rajta.**

Valóban kívánatos lenne, hogy törvényeink, igazságszolgáltatásunk hálójában fennakadjanak a társadalom tagjainak kárára cselekvő, a társadalom morálját romboló gazdasági és politikai szereplők, akármilyen magasan vannak is a társadalom hierarchiájában. A gazdasági és a politikai elit összefonódása (state capture, state-corporate crime)⁸, amikor a gazdasági szereplők befolyásolják a törvényhozást és az állami szervek tevékenységét vagy a kormányzat – túlterjeszkedve szabályozó funkcióján – kívánja meghatározni a gazdaság működését, a törvényes versenyt, egyre nagyobb problémává válik. **Ezzel a bűnözési formával azért kell foglalkozni, ismérveit feltárni, hatékony megelőzési és bűnüldözési rendszert kidolgozni, mert tekintélyes emberek törvényszegései óriási morális károkat**

LIPPMAN, M.: Contemporary Criminal Law, Concepts, Cases, and Controversies, Ch. 14: White-Collar Crime, Sage Publ., 2007, pp. 501-531.

NELKEN, D.: White-collar and corporate crime. In: The Oxford Handbook of Criminology (eds. M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner) Oxford University Press, 2007. pp. 733-770.

PAYNE, B.: White-collar Crime. The Essentials. SAGE Publications, 2013.
FRIEDRICHS, D.: Trusted Criminals.. White Collar Crime in Contemporary Society. 4. kiadás, Wadsworth, Belmont, CA, U.S.A., 2009.

SAITTA, P.- SHAPLAND, J.- VERHAGE, A. (eds.): Getting by or getting rich? The Formal, Informal and Criminal Economy in a Globalized World. Eleven International Publishing, The Hague, 2013.

PONTELL, H. - GEIS, G.: International Handbook of White-Collar and Corporate Crime. Springer Science+Business Media, LLC, 2007.

BUNT, H.G. and HUISMAN, W.: Organizational crime in the Netherlands, Crime & Justice. A Review of Research, vol. 35, 2007, pp. 217-260.

HUISMAN, W.: Business as usual? Corporate involvement in international crimes, Den Haag: Eleven International Publishing, 2010.

⁷ FRIEDRICHS im. (2009) 111.o.

⁸ KRAMER, R., MICHALOWSKI, R., The original formulation. In R. Michalowski and R. Kramer, eds. *State-corporate crime: Wrongdoing at the intersection of business and government*. New Brunswick, N.J: Rutgers University Press, 2006, 18-26. o.

BURAI, P.-HACK, P. (szerk.): Korupciós kockázatok Magyarországon, 2011, Nemzeti Integritás Tanulmány, Transparency International Magyarország, Budapest, 2012
http://www.transparency.hu/uploads/docs/Korupcios_kockazatok_final.pdf

okoznak, a társadalom normális és etikus működését eltorzítják, valamint megingatják a közbizalmat.

Az sem elhanyagolható szempont, hogy a fehérgalléros bűnözéssel okozott kár összege nagyságrendekkel nagyobb, mint ami a közönséges, általános értelemben vett bűnözéssel kapcsolatos anyagi veszteség.

A korrupcióról, ami átfedő halmazt képez a fehérgalléros bűnözéssel, ugyanez mondható el. A korrupcióról azért írtam, mint a fehérgalléros bűnözéssel átfedő halmazról, mert nem részhalmaz a fehérgalléros bűnözésnek, ugyanis nem minden korrupció, vesztegetés fehérgalléros bűncselekmény, különösen, ha az elkövetők társadalmi státuszát nézzük. A korrupció bizonyos típusai azonban fehérgalléros bűncselekményeknek a társadalomra leginkább veszélyes kategóriái közé sorolhatók be, ezért is irányul a nemzetközi és hazai szervezetek, a szakirodalom nagyobbik része a korrupció vizsgálatára.

I.1. A dolgozat szerkezete

A dolgozat első részében a korrupció mibenlétét, történeti és helyi változatosságát vizsgálom. Ezt követően az utóbbi évek hazai korrupciós kutatásai alapján ismertetem a fogalom különböző megközelítéseit, bemutatva a korrupcióval kapcsolatos aktuális kérdéseket is. Ezután a fehérgalléros bűnözés fogalmának kialakulásával foglalkozom, majd a meghatározásával kapcsolatos problémákat veszem számba a nemzetközi szakirodalom alapján. Ismertetem a téma hazai szakirodalmának eredményeit is. Ezt követően a fehérgalléros bűnözés tekintetében releváns kriminológiai elméleteket veszem sorra. A dolgozat jelentős terjedelemben tárgyalja a korrupciós és a fehérgalléros bűnözés megismerési módszereit, az empirikus kutatások lehetőségeit, a nemzetközi és a hazai kutatások eredményeit. Miután a téma aktuális hazai helyzete legjobban empirikus kutatások segítségével tárható fel, ezért két nagyobb volumenű kutatást terveztem meg és végeztem el. Az egyik kutatás a magyarországi finn befektetőkkel készült interjúk alapján az általuk tapasztalt korrupciós, továbbá gazdasági és más bűncselekményekkel kapcsolatos problémákat írja le és elemzi. A másik kutatás a magyar büntető igazságszolgáltatás látókörébe került korrupciós eseteket tárgyalja, valamint értékeli a büntető igazságszolgáltatás működését e korrupciós bűncselekmények üldözése terén. A dolgozat fontos részét képezik az esettanulmányok. Ezek tárgyalása során a legjellemzőbb hazai és nemzetközi fehérgalléros korrupciós és más fehérgalléros eseteket veszek górcső alá. Ezek az esetek nagy médiavisszhangot is kaptak.

Külön fejezetben foglalkozom a korrupció és a fehérgalléros bűnözés elleni fellépés hazai és nemzetközi eszköztárával, ami kiterjed nemzetközi egyezményekre, törvényekre és stratégiákra. A disszertáció végén összefoglalom a téma lényeges elemeit, és ismertetem a következtetéseimet. Mellékletben adom meg az empirikus kutatásaimnál az általam készített kérdőíveket és interjú vezérfonalakat.

I.2. A dolgozat célja, vizsgált kérdések

Dolgozatom célja a **fehérgalléros bűnözés és a korrupció jelenségére vonatkozó bonyolult összefüggések feltárása, értelmezése**, valamint az **ismereteket bővítése**, különös tekintettel a kriminális korrupció azon részével, amely a kriminológiai fehérgalléros bűnözés kategóriájába tartozik.

A disszertáció egyik célkitűzése, hogy tisztázza a fogalmakat, amely hozzásegíthet célzottabb kriminológiai kutatások lefolytatásához, segítheti a büntető igazságszolgáltatást alkalmas statisztikákat készíteni a jelenségről.

A korrupciós és fehérgalléros bűncselekmények típusainak, elkövetőinek, a bűncselekmény szituációnak, valamint az elkövetés okainak megismerése hozzájárulhat a bűnözésre adott szakpolitikai (büntetőpolitikai, kriminálpolitikai és bűnmegelőzési) válaszok kialakításához.

A korrupciókutatásom magába foglalja a **kriminális és nem kriminális korrupció** közötti különbségtételt. A büntető igazságszolgáltatás látókörébe került korrupciós eseteket veszem górcső alá, a jelenség mélyebb megértése céljából. Célkitűzésem továbbá annak tanulmányozása is, hogy hogyan sikerül a fehérgalléros elkövetőknek a büntető igazságszolgáltatás látókörébe kerülni vagy épp elleplezniük a tetteiket. Ennek kapcsán elemzem az ügyek felderítési problémáit, a nyomozási tapasztalatokat, a bizonyítási nehézségeket, valamint a büntető igazságszolgáltatás működési mechanizmusát. Vizsgálom annak kérdését, hogy milyen eszközei vannak a nyomozóhatóságnak a felderítésre és a nyomozásra, továbbá hogy ezek mennyire töltik be a társadalmi rendeltetésüket. E körben a dolgozat fő felvetése, hogy inkább az ún. kisstílű korrupciós esetek bizonyos szintű feltárására és kezelésére képesek a modern társadalmak és a hazai bűnüldözésre is ez a jellemző. A fehérgalléros korrupcióval szembeni fellépés igen korlátozott és esetleges. Hangsúlyozandó, hogy **a rövid és a hosszú távú társadalmi és morális kár igen jelentős, ez is indokolja megfelelő kriminálpolitika kialakítását.**

A dolgozat vizsgálja annak kérdését, hogy a társadalmi, gazdasági és politikai rendszernek, a kultúrának és a szabályozási környezetnek milyen hatása van a korrupciós és fehérgalléros korrupciós cselekmények kialakulására és folyamatos jelenlétére/virágzására. A hazai helyzet még annyiban is bonyolultabb, hogy **a politikai és gazdasági rendszerváltozás sajátos, kihasználható helyzetet teremtett a fehérgalléros bűnözés bizonyos formáinak.**

A dolgozat eredményei alapján a korrupció és a fehérgalléros bűnözés megelőzésére vonatkozó hatékony eszközök, továbbá a büntető igazságszolgáltatás szerepének esetleges (újra)definiálásának szükségességére is kitérek a dolgozatban.

II. Az elvégzett vizsgálatok és a feldolgozás módszerei

A korrupció és a fehérgalléros bűnözés fogalmának hazai és nemzetközi meghatározásait és változó tartalmát a **történeti és az összehasonlító módszerrel** vizsgálom.

A fehérgalléros bűnözés és a korrupció óriási látenciával rendelkező jelenségek következtésképpen a hagyományos kriminológiai módszerek nem elégségesek ahhoz, hogy megismerjük e bűnözési típusok volumenét. Ennek érdekében **különféle típusú módszerek (kvantitatív és kvalitatív) együttes alkalmazására** van szükség. Az össz-bűnözés az ismertté vált bűncselekmények és a rejtett bűnözés összessége. Kiinduló forrásnak az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikát tekintettem (a továbbiakban: ENYÜBS). E mellett áttekintettem az ún. érzékelések, szubjektív benyomások mérését végző vizsgálatokat mint például a Transparency International Korrupciós Érzékelési Indexe, a tényleges tapasztalaton alapuló kutatásokat mint például a GALLUP Intézet és TÁRKI vizsgálatait, a média megjelenések elemzését, valamint az integritás tanulmányokat, melyek az állami intézményrendszer átláthatóságáról, elszámoltathatóságáról szólnak. A dolgozatban e **korábbi kvalitatív kutatások eredményeit a másodelemzés módszerével ismertetem.**

Azért fontos, hogy megismerjük külföldi befektetők tapasztalatait és véleményét a magyarországi korrupciós helyzetről, mert azáltal, hogy ők egy olyan országból jönnek, ahol a korrupt magatartás az üzleti és a közsférában szokatlan, képesek felfedezni a módját, hogyan is lehetne enyhíteni a problémát hazánkban. Érdekes kérdés annak vizsgálata, hogy a finn⁹ befektetők **a helyi játékszabályok szerint játszanak-e vagy kénytelenek a helyi játékszabályok szerint játszani**, amikor egy olyan országba alapítanak leányvállalatot és fektetnek be komoly pénzösszegeket, ahol a mindennapi korrupciós tranzakciók jelenléte magasabb mint származási országukban. E kutatás **módszertana** mélyinterjúk készítése mind a finn anyacég képviselőivel, mind a magyarországi leányvállalatok képviselőivel. Az interjúk kvalitatív, félig strukturált, tematikus, szemtől-szembe mélyinterjúk voltak. A félig strukturált tematikus interjú vázlatát én készítettem. Az interjú vázlata 4 fő részből állt. Az első rész az interjúalanyra vonatkozó személyes információkat tartalmazott, a második rész a cég alapadataira, illetve a magyarországi üzleti környezetre vonatkozott. A harmadik rész a bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatokra kérdezett rá, az utolsó részben pedig a korrupcióval kapcsolatos véleményekkel és tapasztalatokkal kapcsolatos kérdések szerepeltek.

A magyar büntető igazságszolgáltatás által feltárt cselekmények vizsgálatának célja, hogy a korrupció jelenségét az ismertté vált korrupciós bűncselekmények jellemzői alapján vizsgálja, mélyebb ismereteket szerezve a jelenségről. A kutatás arra keresni a választ, hogy a magyar büntető igazságszolgáltatás milyen számú és milyen típusú korrupciós cselekmény kezelésére képes, és miért pont e típusú bűnözési jelenség kezelésére alkalmas. A kutatás alapkérdése, hogy miért ilyen csekély számú korrupciós cselekmény kezelésére képes a magyar büntető igazságszolgáltatás, miközben a korrupcióval kapcsolatos percepciók a társadalomban igen elterjedt magatartásformára utalnak. Fontos elemezni azon társadalmi erőviszonyokat, amelyek csak ezeknek a cselekményeknek a felszínre bukkonását engedélyezik. Szerepet játszik-e ebben a rendőrség és az igazságszolgáltatás apparátusának képzettsége, bátorsága, vagy az igazságszolgáltatás hagyományos működés módja valóban nem tud ennél komolyabb ügyeket kezelni.

⁹ Jelen esetben konkrétan finn, de bármely külföldi befektető kapcsán felmerülhet a kérdés.

Ennek a kutatásnak az egyik módszere a **dokumentum-elemzés**. 2010-ben vesztegetés és befolyással üzérkedés miatt jogerősen elítéltek aktáit elemeztem. A kutatási mintát végül 272 elítélre vonatkozó adat képezte. Az akták feldolgozásához a kutatás céljára, szempontrendszerére és hipotézisére figyelemmel közel 80 kérdésből álló kérdőívet dolgoztam ki, és kódutasítást készítettem az adatok beviteléhez és feldolgozásához.

A kutatás másik módszertana **mélyinterjúk** készítése rendőrökkel, ügyészekkel és bírókkal, annak érdekében, hogy az ügyek felderítési problémáit feltárjam, a bizonyítási nehézségeket elemezzem. Az interjúk kvalitatív, félig strukturált, tematikus mélyinterjúk, szemtől-szembe. A félig strukturált tematikus interjú vázlatát én készítettem. Az interjú vázlata 4 fő részből állt. Az első rész az interjúalanyra vonatkozó személyes információkat tartalmazott, a második rész a szervezetre vonatkozott. A harmadik rész a korrupciós cselekmények nyomozására koncentrált, az utolsó részben pedig a korrupcióval kapcsolatos véleményekre és az ellene való fellépés hatékony eszközeire vonatkoztak.

A kutatás harmadik módszere rendőrök, ügyészek, ügyvédek és bírók részvételével **fókuszcsoportos beszélgetés**, hogy megismerjem a véleményüket a korrupciós esetek nyomozásának folyamatáról.

Az **esettanulmányok elemzése** a médiában megjelent cikkek alapján a tömegkommunikáció fontosságának hangsúlyozására hivatott. E nyilvánosság, ami a sajtó által megvalósulhat, nemcsak azért fontos, mert ezáltal ismertté válnak ezen cselekmények, továbbá képet kaphatunk a tárgyunkat képező bűnözési forma kiterjedtségéről és változatosságáról, hanem az is kiemelkedő fontosságú, hogy a nyilvánosság tájékoztatása, befolyásolása és a közvélemény reakciója milyen egyes ügyekben.

Történeti módszerrel tekintetem át a korrupció és a fehérgalléros bűnözés elleni fellépésre vonatkozó nemzetközi és hazai joganyagot.

A vesztegetés és befolyással üzérkedés, valamint a befolyásvásárlás büntető anyagi jogi elemzésekor, továbbá a büntető eljárásjog dolgozatom szempontjából lényeges paragrafusainak elemzéséhez a **büntetőjog-tudomány dogmatikai módszerét alkalmaztam**.

III. A tudományos eredmények összefoglalása és hasznosítása

A **fehérgalléros bűnözés fogalom meghatározásának célja**, hogy egy olyan **tudományos definíciót alkossak**, amely pontosabban írja le e társadalmi jelenséget, amely hozzásegíthet célzottabb kriminológiai kutatások lefolytatásához. Továbbá hasznos lehet bűnüldöző szervek számára, illetve használható statisztikai adatok gyűjtésére is.

A területen alkotott eddigi javaslatokat áttekintve, valamint a gyakorlat igényeit is figyelembe véve egy adekvát meghatározásnak az alábbi két fogalmi feltételt, továbbá a bűncselekmények típusokat kell magába foglalnia konjunktív módon. A két fogalmi feltétel a következő:

1. az elkövető a **gazdasági, a politikai vagy a társadalmi élet elismert tagja; ezt a tekintélyét, hatalmát eszközként használja fel** vagy visszaél azzal a bűncselekmény elkövetésekor;

2. a magas társadalmi státuszú személy alapvetően **foglalkozása körében követi el**, a nem erőszakos, intellektuális jellegű bűncselekményt, de a **morális kár nagysága miatt**, a sutherlandi definíción túllépve, ide sorolandók azok a bűncselekmények is, amelyek nincsenek szoros kapcsolatban a foglalkozásával.

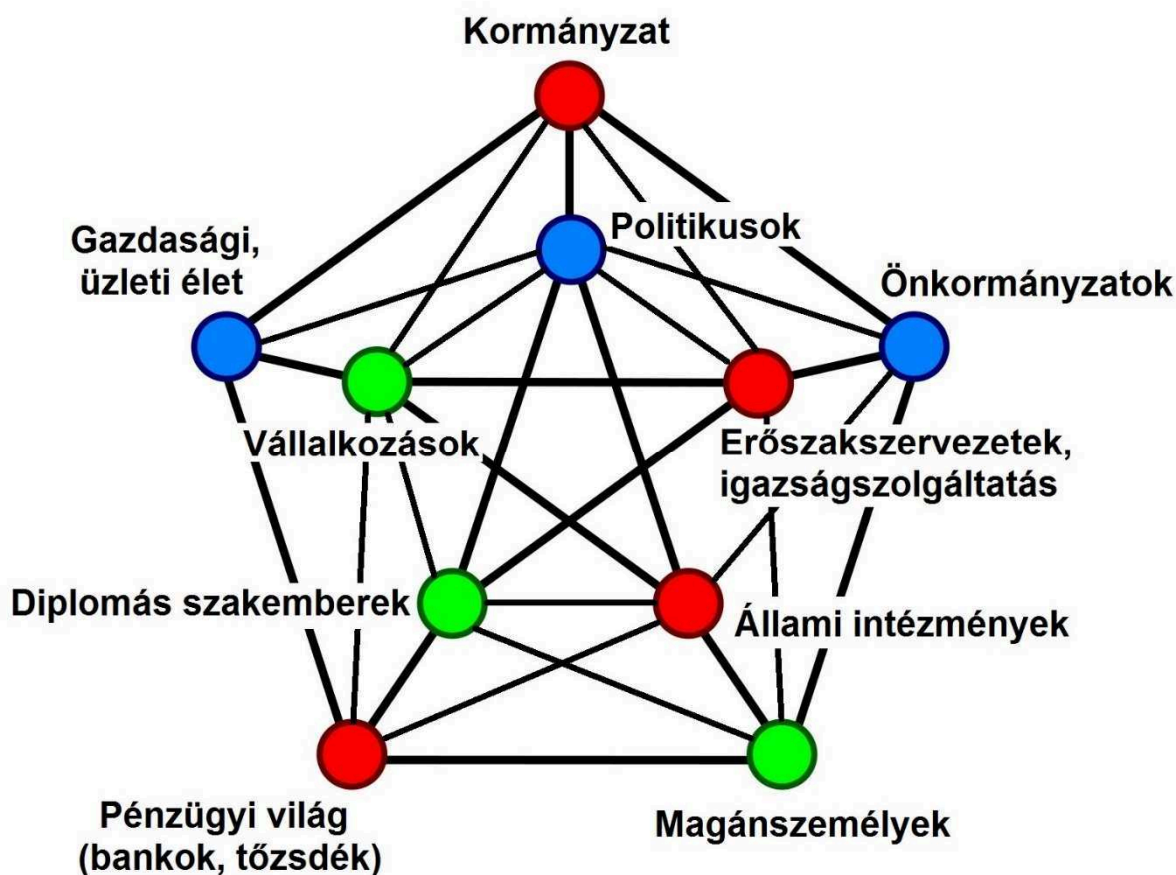
A fehérgalléros bűnözés fogalmi körébe tartozó főbb bűncselekménytípusok az 1. számú ábrán tüntettem fel.

1. számú ábra A fehérgalléros bűncselekmények főbb típusai

A fehérgalléros bűnözés és a korrupció kapcsolatrendszerét, vagyis a korrupciós tranzakciókban résztvevők hálózatát az alábbi gráfon ábrázoltam (lásd 2. számú ábra).

2. számú. ábra A korrupció hálózata. A résztvevők és kapcsolatrendszerük.

Ezt egy egyszerűsített ábrázolásnak tekinthetjük, mert célszerűségi okokból egyes szereplőket összevontam egy egységbe, illetve a többszörös kapcsolatok is esetenként csak áttételesen szerepelhetnek. Alapvetően egy államra vonatkozik a hálózat, de a szereplők lehetnek idegen állam állampolgárai, cégei vagy egy idegen állam kormánya, kormányzati intézménye. Ilyen lehet egy fegyvereladási¹⁰ vagy erőmű építési ügy^{11,12} vagy a közelmúltban az állampolgárság megszerzése érdekében történt korrupciós cselekmények, amelyekben külföldi magánszemélyek, közvetítő cégek és magyar önkormányzati és más hivatalnokok vettek részt.¹³

A szereplők között húzott vonalak a kapcsolatra utalnak. Így például Magánszemélyek – Diplomás szakemberek közötti kapcsolat magába foglalja az orvosi hálapénz és más ügyeket,

¹⁰ HEIMANN-DELL-MCCARTHY: OECD Progress Report 2011, Transparency International, 2011, 61-63. file:///C:/Users/Inzelt%20Éva/Downloads/2011_OECDReport_EN.pdf

¹¹ OECD Progress Report 2013, Transparency International, 2013, 36-37.o. http://www.transparency.org/whatwedo/publication/exporting_corruption_progress_report_2013_assessing_enforcement_of_the_oecd

¹² HEIMANN-DELL-MCCARTHY im. (2011) 31-33.o.

¹³ http://index.hu/gazdasag/2014/09/16/magyar_nyelven_szavaltak_szep_magyar_szoveget/

mint a vesztegetést rokkanttá nyilvánítás, táppénz vagy kötelező katonai szolgálat alóli felmentés stb. esetében vagy közlekedési és más bűncselekményeknél szakértők megvesztegetése. A fentebb említett állampolgárság csalárd megszerzése esetén a Magánszemélyek – Önkormányzatok – Állami intézmények – Vállalkozások (ügyvédek) kapcsolatrendszer közreműködése volt szükséges. Állami és önkormányzati megrendeléseknél Gazdasági (üzleti élet) – Vállalkozások – Politikusok – Önkormányzatok és/vagy Állami intézmények és/vagy Kormányzat képezheti az aktuális korrupciós hálózatot. Lehet korrupt kapcsolat nagy cégek és vállalkozások között is, tehát nem szükségszerűen lépnek mindig a képbe a közhivatalnokok vagy más állami alkalmazottak. A Magánszemélyek – Erőszakszervezetek kapcsolat jelzi a rendőri korrupciót. Minden olyan korrupció, amelyben kormányhivatalnokok, állami intézmények döntéshozói, politikusok, az igazságszolgáltatás tagjai (bírák, ügyészek) illetve a gazdasági-üzleti élet vagy a pénzügyi világ vezető aktorai érintettek kétségtelenül a fehérgalléros bűnözés kategóriájába sorolhatók.

III.1. Következtetések

1. A korrupció megjelenésének és folyamatos meglétének számos oka lehet, melyek nem választhatók el a történelmi-társadalmi hagyományoktól, a társadalom általános gazdasági szintjétől, a fennálló szabályozási környezettől, valamint a társadalom erkölcsi szintjétől. Ilyen okok lehetnek gazdasági versenyelőny szerzése (cégek közötti, emberek közötti), a politikai versenyelőny megszerzése és fenntartása (pártfinanszírozás), az ún. megélhetési korrupció (hiány: lakások, engedélyek, hitelek, ellátás területén pl. hálapénz) vagy éppen a büntetés elkerülése, kedvezmények megszerzése (pl. közlekedési szabálysértés) mint kiváltó ok.
2. A szabályozási környezetnek kiváltképp néhány területen (a csődtörvény, az adószabályok, a közbeszerzési törvény) alapvető jelentősége van a korrupció kialakulásában.
3. A korrupciós bűncselekmények a törvényben rögzített vesztegetés és a befolyással való visszaélés különböző megnyilvánulásain kívül, rejtettebb formában is tetten érhetők, és a korrupció az esetek túlnyomó többségében más bűncselekményekkel is társul.
4. A korrupció alapesetében a megvesztegető pénzt ad a megvesztegetett személynek, de a nepotizmus, a klientelizmus vagy a kölcsönös szívességek bizonyos esetei éppúgy e körbe tartoznak; sőt ilyen rendszerek kialakulása nagyobb társadalmi veszélyt jelent, mint a pénzcserén alapuló, hagyományosnak tartott korrupció.
5. A korrupcióban résztvevők és a cselekmények együttesen egy hálózatba rendezhetők. Egy-egy bűncselekményben több résztvevő és kapcsolat is lehet.

6. A korrupció és a fehérgalléros bűnözés átfedő halmazt képez, amennyiben a korrupciós bűncselekményekben a magas kormányzati vagy más hivatali állást betöltő, az igazságszolgáltatás szereplői, diplomás szakemberek, illetve a gazdasági és üzleti élet vezetői vesznek részt. Ez esetben beszélhetünk fehérgalléros korrupcióról. A fehérgalléros bűncselekményeknek számos más formája is létezik, tehát a korrupciónak csak részhalmaza. A fehérgalléros korrupció eseményszáma kisebb, a vesztegetési pénzek viszont nagyságrendekkel nagyobbak.
7. A korrupció látenciája általában is nagy, és a fehérgalléros korrupcióra ez még inkább igaz. Az empirikus kutatások adatai is erre utalnak, mert a bíróságra kerülő ügyek túlnyomó része a kisstílusú korrupció körébe tartozik. Ezt támasztotta alá a jogtalan előny mértékének alacsony volta. Az elkövetők foglalkozásukat tekintve a társadalom szinte minden szegmensét lefedik, mely arra enged következtetni, hogy a kisstílusú korrupciós cselekmények átszövik a lakosság mindennapjait, és olyan korrupciós gyakorlatot eredményeznek, mely sokuk számára az ügyeik intézésének szerves részét képezi. Az elkövetők motívuma is alátámasztja a fenti állásomat, hiszen többségében van az anyagi gyarapodás és a büntetés, hatósági/szabálysértési eljárás elkerülését célzó esetek. Szintén az „utcai” korrupció jellemzője, hogy az esetek zömében készpénz a gazdát cserélő jogtalan előny.
8. Fontos leszögezni, hogy a hatályos szabályozás és intézményi működés a korrupció olyan konstrukcióját segíti létrehozni, amelyben csak a hétköznapi vesztegetés látható, vagyis az igazán súlyos esetek, a valódi korrupció láthatatlan marad.
9. A fehérgalléros korrupció tényleges felderítését és nyomozását nehezíti, hogy az adott állami intézmény/gazdasági szervezet működése, eljárásrendje, a felelősségmegosztás, illetve az ellenőrzési jogkörök szabályozása nem megfelelő (például önálló döntési jogkörrel rendelkeznek az alkalmazottak, közvetlen beszámolási kötelezettséggel nem tartoznak), aminek következtében hosszú időn keresztül, lebukás és következmények nélkül folytathatóak a korrupciós tranzakciók.
10. A fehérgalléros korrupció eseteinél jellemző, amikor az ügyben érintett magas társadalmi státuszú személy saját maga leplezése céljából a strómannak biztosít olyan jogi képviselőt, melyben az ő személye és bűnössége rejtve tud maradni az eljárás során.
11. Az alacsonyabb társadalmi státuszú személyek kisstílusú korrupciós cselekménye egy szervezetben lehet egyedi. Azonban, ha a magas beosztással rendelkező személyek korrumpáltak, az kihat a szervezetben dolgozó összes alkalmazottra, mely maga után vonhatja, hogy a korrupció egyedi esetből a mindennapok szerves részét képezi, akár alacsonyabb, akár magasabb szinten.

12. A büntető igazságszolgáltatás látókörébe kerülő fehérgalléros korrupciós esetek elleni büntetőjogi fellépést nagyban nehezíti a politikai akarat hiánya és az állampolgári apátia.
13. A hatóságok számos eszközzel rendelkeznek bizonyos visszaélések feltárására, azonban ezen eszközöket csak korlátozottan alkalmazzák, ilyen lehet például a vagyonosodási vizsgálat.
14. A korrupció esetén annak gyakoriságát a korrupciós cselekményben szereplő pénzösszeg függvényében ábrázolva log-normális eloszlást kapunk. Az eloszlás milyenségének ismerete lehetőséget nyújt arra, hogy kisebb mintaszámból is megbízható következtetéseket vonjunk le.
15. A korrupciós és a fehérgalléros bűncselekmények leleplezésében az átláthatóság és a tömegkommunikáció bizonyíthatóan igen nagy szerepet játszik, ezért a sajtószabadság megléte elengedhetetlen ezen bűncselekmények elleni küzdelemben. A megfelelő törvények és hivatali, céges szabályozások természetesen komoly szerepet játszanak, de ezek érvényesülése a végrehajtás hatásos voltán kívül nagy mértékben függ attól, hogy a társadalom milyen mértékben megengedő e bűncselekmények tekintetében. Lehet szigorú törvényeket rögzíteni a büntetőtörvénykönyvben, de ezek visszatartó ereje csekély lesz, ha a fenti tényezők nem érvényesülnek.
16. Olyan társadalomban, ahol a nepotizmus és a kliensrendszer érvényesül a korrupció és a fehérgalléros bűnözés elleni küzdelem alapvetően hatástalan és reménytelen.
17. A fehérgalléros bűnözés meghatározásának parttalan tágítása nem célravezető, és értelmetlenné teszi a fogalom használatát. Véleményem szerint e körbe tartozó bűncselekményt – ahogy azt már Sutherland megfogalmazta – csak „jóhírű és magas társadalmi státuszú személy foglalkozási körében” követhet el. Tehát nem szabad minden nem-erőszakos bűncselekményt e kategóriába sorolni. Egy szervezett bűnözői kör vagy egy egyén által elkövetett intellektuális bűncselekmény, például a számítógépes bűnözés körében, sem tartozik e kategóriába. A megítélést némileg bonyolíthatja az is, hogy a nem-erőszakos, tehát a fentiekben kifejtettek szerinti fehérgalléros bűncselekményhez erőszakos bűncselekmény is társul, de ez általában nem jellemző. Sutherland ugyan hangsúlyozottan a társadalomban és a gazdaságban magas pozíciót betöltő személyek a foglalkozásukkal kapcsolatban elkövetett törvénysértéseit veszi figyelembe, amikor a fehérgalléros bűnözést definiálja, de ebben csak részben adhatok neki igazat. Míg természetesen e személyek erőszakos bűncselekményeit kizárom e körből, ne szűkítsük le a foglalkozási körben elkövetett bűncselekményekre. Ugyanis más, fehérgalléros bűncselekményt is elkövethetnek, aminek morális és társadalmi kára ugyancsak jelentős lehet. A „jóhírű” vagy ahogy Schäfer fogalmaz azok, „akikre feltekintenek” adócsalási, belső információkkal való visszaélés (aminek nincs közvé a foglalkozásához, viszont társadalmi kapcsolataihoz

igen) vagy egyéb ügyei (például plágiummal szerzett diploma vagy doktori fokozat), amiből több országban az illetők lemondásával végződő politikai botrány lett, kétségtelenül ide sorolhatók. Igaza van Sutherlandnak és Schäfernek abban, hogy e személyek, akik a társadalomban és a gazdaságban magas pozíciót töltenek be, ugyanolyan gyakran megsértik a törvényeket, mint mások, de őket gyakorta nem tartóztatják le és nem ítélik el. Nem tudjuk azt sem kifejezőbben megfogalmazni, hogy a büntetlenség és a látencia miből következik: „Nekik elég pénzük van a legjobb ügyvédek megfizetni vagy befolyásolni az igazságszolgáltatás gépezetét”¹⁴, illetve a fehérgalléros bűnözők „a bűncselekményt a gazdasági vagy társadalmi hatalmuk eszközével és annak bástyái mögül követik el”.¹⁵ Az utóbbi évek ellenpéldáit figyelembe véve, hiszen számos fehérgalléros bűnözőt hosszú idejű szabadságvesztésre ítélték a világ különböző országaiban, némi derűlátásra adhat okot. Lényeges tényező az is, hogy a „konvencionális bűncselekményekkel okozott kár nem éri el a tizedrészét sem annak, amit a fehérgalléros kriminalitás okoz”¹⁶, mert ez a megállapítás igen fontos abban, hogy a fehérgalléros bűnözést elhatároljuk a más típusú bűncselekményektől. Schäfer a pszichológiai okokról is figyelemreméltó megállapítást tesz: „a vágyak terjedelme végtelen és úgy a jómódban élőket, mint a társadalmi hatalom birtokosait is gyakran bujtja fel a bűnözésre”.¹⁷ Más megfogalmazásban¹⁸ az okok három pontban foglalhatók össze: személyes vágy több pénz vagy anyagi javak birtoklására (függ a társadalmi állapotoktól); a lehetőség ennek elérésére (ahol több a pénz és az eltulajdonítható tulajdon, ott többet lehet lopni); valamint a társadalom stabilitása (az egymástól való függés, a társadalmi összetartás).

Fel kell figyelünk viszont arra a sajátosságra is, hogy a fehérgalléros bűnelkövetőket nem mindenki ítéli el ugyanolyan módon, mint a közönséges bűnözőket. Ennek oka személyi vagy politikai szimpátia, illetve tekintély-tisztelet. Másrészről viszont az állampolgárok többségére a fehérgalléros bűnözésnek demoralizáló hatása van. Igen lényeges Kránitz megállapítása is, hogy a fehérgalléros bűncselekmények a gazdasági életben gyökereznek, szoros összefüggésben a társadalmi és politikai hatalom növelésének céljával.¹⁹

18. A fehérgalléros bűnözés kategóriájába kriminológiai szempontból elsősorban a következő bűncselekmények sorolhatók:

1. Szervezetek bűncselekményei (Corporate Crime): jogellenes és káros cselekmények, amelyeket egy cég, (részvény)társaság, vállalat, testület tisztségviselői és alkalmazottai követnek el a cég (vagy egyéni) érdekeinek előremozdítása

¹⁴ SUTHLERLAND im. (1940) 8. o.

¹⁵ SCHÄFER, I.: A „fehérgalléros” büntettes. Büntetőjogi dolgozatok, Pázmány Péter Tudományegyetem, Új folyam, 7. szám, Budapest, 1948 p. 14.

¹⁶ SCHÄFER im. (1948) 20. o.

¹⁷ SCHÄFER im. (1948) 12. o.

¹⁸ FELTES im. (1998)

¹⁹ KRÁNITZ, M.: A „fehérgalléros bűnözés”, Főiskolai Figyelő (Rendőrtiszti Főiskola) 1995/2. pp. 139-143.

érdekében. Formái: szervezeti lopások, szervezeti pénzügyi manipulációk, szervezeti politikai korrupció.

2. Foglalkozás körében elkövetett bűncselekmények (Occupational Crime): jogtalan és káros, általában pénzügyileg motivált cselekmények, amelyeket egy törvényes és tiszteletre méltó foglalkozásban/állásban követnek el.

3. Kormányzati bűnözés (Governmental Crime): olyan magatartások, melyeket a kormány, a kormány hivatalai, kormányzati szervek, vagy egy olyan törekvés, ami egy kormányhivatal illegális és bizonyíthatóan káros magatartása. Példa: állami bűnözés (State Crime) és a politikai fehérgalléros bűnözés.

4. Állami-vállalati bűnözés (State-Corporate Crime): olyan bűncselekmény mely során egy vagy több kormányzati/állami intézmény és egy vagy több gazdasági társaság/intézmény közösen, direkt kooperációban követ el egy közös cél elérése érdekében.

Büntetőjogi és kriminológiai aspektusból a következő, fontosabb, esetenként egymással átfedő kapcsolatban lévő bűncselekmények szerint kategorizálhatók:

- i) Vesztegetés (bribery), gazdasági és politikai korrupció (economic and public corruption)
- ii) Belső kapcsolatokra épülő csalás, belfentes kereskedelem (insider trading), hatalommal való visszaélés (abuse of power)
- iii) Adócsalás, biztosítási és társadalombiztosítási csalás (fraud, tax fraud), költségvetési csalás
- iv) Gazdasági bűncselekmények (economic crime), a trösztellenes törvényeket sértő magatartások (anti trust violations),
- v) Értékpapírokhoz kapcsolatos bűncselekmények, kiemelten a nagymértékű pénzügyi bűncselekmények (high finance crime), sikkasztás (embezzlement)
- vi) Csalárd csőd, csődbüntett (bankruptcy)
- vii) Fogyasztók megtévesztése (consumer fraud), megtévesztő hirdetések (advertising fraud), élelmiszerek és gyógyszerek hamisítása és forgalombahozatala, a vonatkozó szabályok megszegése
- viii) Szellemi tulajdon elbitorlása (szabadalmak, plágium)
- ix) Számítógépes bűncselekmény (computer crime) bankkártya adatok megszerzése, bankkártya hamisítások, folyószámlák megcsapolása, számítógépes adatok megszerzése a gépekbe való behatolás és kódfeltörés útján
- x) Környezetkárosítás (environmental crime) különösen ezek szándékos esetei
- xi) Hamisítás vagy okirat hamisítás (forgery)
- xii) Munkaügyi visszaélések, a dolgozók egészségkárosítása a munkahelyi biztonsági előírások be nem tartása miatt.

19. A korrupciónak és a fehérgalléros bűnözésnek mindig vannak áldozatai, károsultjai, még akkor is, ha ez első pillantásra nem nyilvánvaló. Az előnyszerzés mindig valakinek, egy cégnek vagy az állampolgárok összességének a kárára valósul meg. A legtágabb értelemben a más, hasznos célra fordítható állami költségvetést apasztja.

Ilyen például egy állami beruházás vagy beszerzés szükségtelen többletköltsége, a beruházás rosszabb vagy rossz minősége (ami további károkhoz vezet), hadibeszerzéseknél az ország védelmi képességének csökkenése, az adócsalások, a környezeti károk stb. A gazdaság és az üzleti élet világában az állammal vagy egyes szereplőkkel a versenytársak kárára kötött szerződések az előzőekben említett tényezőkön kívül veszteséget okoznak a nem-korrupct cégeknek, tönkre is tehetik azokat. Ez viszont további károk, így dolgozók elbocsátásával járhat. Kliensrendszer működtetése esetén ilyen jellegű károk a rendszer inherens velejárói. A pénzügyi felelőtlenség nemcsak egy állam pénzügyi helyzetét ingathatja meg, hanem a nemzetközi, globális összefonódások miatt járványszerűen terjedve sok országra kihat, emberek befektetéseit, megtakarításait teszi értéktelenné, nyugdíjalapok, pénzügyi szolgáltatók, vállalkozások mennek csődbe. A hitelezés nagymértékben csökken, ami miatt az ipari és kereskedelmi tevékenység növekedése lelassul. Sok embert érinthet a környezet szennyezése, az ide vonatkozó szabályok be nem tartása létesítmények építésénél és üzemeltetésénél, az élelmiszerek hamisítása, az élelmiszerekre vonatkozó szabályok megszegése, amelyek mögött sok esetben felsejlik a korrupció illetve a fehérgalléros bűnözés, főleg ha jelentősebb ügyletekről van szó, ugyanis a nem megfelelő engedélyek kiadása vagy az ellenőrzés tudatos lazasága ritkán véletlen hiba. A kisstílu korrupció ugyancsak okozhat kárt az államnak, az adófizetőknek, hiszen a rendőri korrupció, tipikusan a közlekedési szabálysértések „elintézése” is a költségvetést csökkenti. Nem kell ahhoz számlagyárat működtetni, hogy a kisebb adó, különösen áfa és illeték csalások összességükben komoly veszteséget okozzanak. Nem megfelelő élelmiszer árusítása sem szükségszerűen nagyvolumenű, mint a paprika ólmozása esetén, de egy egész közösséget megbetegíthet, mint a nem régen az iskoláknak is szállított ellenőrizetlen, fertőzött hús. Egyes kultúrákban a korrupció (baksis, fakelaki) be van építve a rendszerbe, az állami hivatalnokok és más foglalkoztatottak fizetése alacsony, mert számíthat az ügyfelektől kiegészítő juttatásra. Nálunk, a hivatalnokoknál természetesen büntetendő cselekmény, de ilyennek kell tekintenünk az egészségügyben létező hálapénzt is. (Nem általában az egészségügy korrupciós és fehérgalléros ügyeiről beszélünk, hiszen azok büntetendő cselekmények.) Az orvosok méltánytalanul alacsony fizetése kiegészítéseként hallgatólagosan, az utóbbi időben szabályozott módon elfogadott gyakorlat a hálapénz adása és elfogadása. Ez elvileg nem jelent előnyt, ha a szabályok szerint utólag történik, és nem kikényszerített. Ténylegesen viszont nem ez a helyzet. A „szabályos” körülmények között lezajló aktusoknál is felmerül a későbbi előny biztosításának eleme, de a gyakorlat azt mutatja, hogy az esetek jelentős részében a jobb szolgáltatás megvásárlása történik.

- 20.** A korrupció és a fehérgalléros bűnözés határai a szakirodalomban lazák és képlékenyek. Több neves hazai szerző is kifejti, hogy a korrupció határainak meghatározása rendkívül fontos. Nyilvánvalóan ezen mindenki az alsó határokat érti. Nem szabad, hogy egy egyszerű szívességnél korrupciót kiáltsunk. Igazuk van, hiszen például egy hivatalnok, tanár, orvos stb. elemi kötelessége, hogy a gondjával hozzá fordulónak igyekezzen segíteni olyan esetben is, amikor ez nem lenne kötelessége

különösen, ha méltánylandó érvek merülnek fel, de akkor is, ha a kérés arra irányul, hogy az illető nem igazán lényeges és még korrigálható kisebb hibáját, például egy határidő lekésését, nézze el. Természetesen most olyan esetekről beszélünk, amikor anyagi vagy más ellenszolgáltatás fel sem merül. Azt, hogy egy szívességet a jövőben, teljesen bizonytalanul, nem megígért módon valaki majd viszonz, ne vegyük figyelembe. Ilyen esetek azok is, amikor a kérés arra irányul, hogy valamit gyorsan, a kötelező ügyintézési időt figyelmen kívül hagyva, valaki elintézz. Ha ezért utólag kisebb ajándékot adnak neki, és azt elfogadja, én már határesetnek tekintem, de nem üldözendő korrupciónak. Eddig egyszerűnek tűnik az ügy. Mi van azonban akkor, ha az állam ajánlja fel a gyorsított ügyintézést (útlevél, földhivatal, várólista megkerülése stb.) pénzért, miközben azt a szolgáltatást nyújtja, ami az illetőt állampolgári, biztosított jogon amúgy is megilleti? Tehát alapjában nem többlétszolgáltatásért fizet. (Most megint tekintsünk el a feltétlenül méltánylandó vagy törvényben előírt kivételektől, amikor a sürgősség indokolt.) Tehát az állam szedi be a pénzt a (korrup) hivatalnok helyett, aki esetleg túlóra címén ennek egy részét megkapja. Tekinthejtük úgy is, hogy az állam eleve egy szűk kapacitást működtet, és a szolgáltatás fenntartását, az azt igénybe vevőkkel fizetteti meg.

- 21.** A fehérgalléros bűnözés, a fehérgalléros korrupció egy igen összetett jelenség. Éppen ezért egyetlen kriminológiai elmélet nem tud magyarázatot adni e bűnözés minden megjelenési formájára. Az elméletek egyrészt az elkövetők foglalkozására koncentrálnak, a munkahelyen meglévő formális és informális kontrollmechanizmusok működésére, másrészt az egyénben rejlő és végbemenő pszichológiai és döntési folyamatra. Harmadrészt azon társadalmi-, gazdasági-és szabályozási környezetre, melyek igen erősen hatnak mind az elkövetőre, mind az általa elkövetett bűncselekmény típusára. A vizsgált jelenségeket leginkább magyarázó elméletek az alábbiak.

a) Ronald Clarke és Derek Cornish²⁰ által kidolgozott racionális döntéselmélet, hiszen az elkövető a szükségletei kielégítése érdekében felméri a kockázatokat, erőfeszítéseket és előnyöket, amely a bűncselekmény elkövetése okoz. E tudatos magatartást tanúsítják a költséghaszon elemzést is végző fehérgalléros bűnelkövetők.

b) Az adott bűnös viselkedésre vonatkozóan Sutherland²¹ nevéhez köthető differenciális asszociáció elmélete az irányadó. A vétkes magatartást az elkövető a környezetében lévőktől tanulja, Sutherland által meghatározott tanulási folyamat során.

c) A fehérgalléros vagy korrupciós cselekményt elkövetők tetteiket Sykes és Matza²² által leírt módon neutralizálják és racionalizálják, vagyis tagadják, hogy a bűncselekménynek lenne áldozata, magasabb érdekekre hivatkoznak, elutasítják a felelősséget, és azt a jogalkalmazókra hárítják, valamint tagadják a sérelemokozást.

²⁰ CLARKE, R. ÉS CORNISH, D.: Modeling offenders' decisions. In M. Tonry & N. Morris (Eds.) Crime and justice, 1985, Vol. 6. Chicago: University of Chicago Press, 147-185.o.

²¹ SUTHERLAND, E.H.: Principles of criminology. (3rd ed.) Philadelphia: Lippincott, 1939.

²² MATZA, D: Delinquency and drift. New York:Wiley, 1964, továbbá SYKES, G. ÉS MATZA, D.: Techniques of neutralization. American Sociological Review, 1957, 22, 664-670. o.

d) Richard Quinney²³ konfliktuselmélete magyarázatot ad arra, hogy a fehérgalléros bűnelkövetők miért is képesek a tetteik leplezésére. A törvények azoknak a meghatározott csoportoknak az érdekeit képviselik, amelyeknek hatalmában áll a törvények elfogadása. A magasabb társadalmi osztályhoz tartozóknak megvan a hatalma és lehetősége, hogy meghatározzák a büntetőjog által is üldözendő cselekményeket, továbbá a bűnözés elleni fellépés irányát.

III.2. A magyarországi helyzetkép és az ebből fakadó következtetések

A gazdasági-társadalmi rendszerváltás folyamán új lehetőségek nyíltak, legális és illegális úton is hatalmas pénzekre, értékekre lehetett szert tenni főleg a cégek, a bankok, bányák és más termelő egységek, valamint a kereskedelem privatizációja során. A kapcsolati tőke óriási értékévé vált, a kínálkozó lehetőségeket ki is használták, a korrupció és a fehérgalléros bűnözés virágzott. A politika és a gazdaság bizonyos mértékű összefonódása főleg a pártfinanszírozás szabályozásának nem megfelelő voltából következett. A nagy beruházások (pl. autópályák építése) hatalmas összegeiből kerülhettek vissza pénzek a pártkasszába. A törvénykezés és a bűnildözés csak követni tudta az eseményeket, a kifejezetten rossz szabályozás is kaput nyitott új és újabb bűncselekményeknek (olajszökítés, áfacsalás stb.). A fehérgalléros bűncselekmények széles spektruma valósult meg a csalásoktól a csődbüntettekig.

Az egymást váltó kormányok és kormánypártok igyekeztek törvényekkel és stratégiák kidolgozásával gátat szabni a korrupciónak, ezek hatása azonban minimális volt, főleg azért mert a politikai és a gazdasági elit érdekeivel ütközött a hatásos feltárás és bűnildözés. Csekély számban ugyan elítéltek delikvenseket fehérgalléros bűncselekményekért, de gyakoribb volt az enyhe ítélet. A perek rendkívül hosszú ideig tartottak (vagy még mai is tartanak), egyes bűncselekmények pedig gyakran elévültek, mire a hatóságok „észbe kaptak”. A közvéleményt egyes, nagy esetekről a média tájékoztatta, tényfeltáró újságírók alapos cikkeket és könyveket jelentettek meg kiemelt ügyekről. A jelentős fehérgalléros ügyek bonyolultságuk miatt nehezen érthetőek a nagyközönség számára.

Mit lehet tenni, de lege ferenda javaslatok.

A fehérgalléros bűnelkövetés a Büntető törvénykönyvünk Értelmező rendelkezései között szerepelhetne, mint ahogy a bünszervezet fogalma. Ennek alapján a fehérgalléros bűnözés fogalmi körébe vont bűncselekmények (pl.: csalás) különös részi tényállásainál pedig lehetne utalni a fehérgalléros jellegre, amely a büntetési tétel emelkedésével járna. Természetesen önmagában ezen fogalom bevezetése és a büntetési tétel emelésének kilátásba helyezése keveset ér abban az esetben, ha ezek a cselekmények a hatóság tudomására sem jutnak, illetve ha indul is büntetőeljárás az hosszú évekig tart, kevés vagyonek Kobzással; azaz Tóth Mihály²⁴ szavait idézve „megéri” elkövetni ezeket a fehérgalléros gazdasági bűncselekményeket.

²³ QUINNEY, R.: The social reality of crime. Boston: Little, Brown, 1974.

²⁴ TÓTH, M.: A fehérgalléros bűnözés; a gazdasági bűnözés, in: GÖNCZÖL-KEREZSI-KORINEK-LÉVAY (szerk.): Kriminológia-Szakkriminológia, Complex Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2006. p. 408.

Az alapvető törvényi háttér megvan az új, 2012-es Btk.-ban. Nem kétséges az sem, hogy további szabályozásra is szükség van és lesz. E tárgyban elengedhetetlen az Országgyűlés jogalkotásának erős szakmai ellenőrzése. A pártfinanszírozás rendezése és átláthatóvá tétele, ami 25 év alatt nem sikerült, alapvető feladat. A közbeszerzések és közpénzek felhasználásának teljes nyilvánossága nélkül illúzió minden törekvés. Az igazságszolgáltatás működésének reformja, a bűnüldöző szervek, kiváltképp a rendőrség tevékenységének szakmai erősítése elengedhetetlen. Az állami hatóságoknál, intézményeknél a döntési jogkörök áttekintése, esetleges megváltoztatása, beleértve a többlépcsős döntéshozatalt is, hatásos ellenőrzési rendszer kiépítése. A média függetlensége, a sajtószabadság és a civil szerveződések nemcsak a demokrácia elengedhetetlen feltételei, de a korrupciós és fehérgalléros bűncselekmények feltárásában, nyilvánosságra hozatalában, az ellenük való tiltakozásban, a törvény előtti egyenlőség érvényesítésében is alapvető szerepet játszanak, és ezzel a bűncselekmények tekintetében visszatartó erőt is gyakorolnak. Hatékonyabbá kell tenni a jogtalan előny elvonására vonatkozó szabályozást és gyakorlati alkalmazását, hiszen a bűncselekményből az elkövetőnél realizálódott bármely előny elvonása megfelelő visszatartó erőt jelenthet a bűncselekmény elkövetésétől.

A korrupció, a gazdasági és más bűncselekmények száma és kára csökkenthető a vállalatok széleskörű integritása, megfelelő Etikai Kódex megalkotása, és az íratlan természetes etikai normák maximális betartása által. A fejlett etikai normákkal rendelkező külföldi cégek jelenléte, üzleti politikájuk és morális hatásuk által javíthat a hazai állapotokon.

Az ún. „kisstílus” korrupciós cselekmények ellen a büntetőjog eszközével nagyon nehéz küzdeni, bár a büntetőjogi szabályozás elengedhetetlen a végső és átléphetetlen határ meghúzásához. Amíg az ilyen jellegű cselekmények mögötti társadalmi konszenzus áll fenn, leginkább a (büntető)jogon kívüli eszközökkel lehet hatékonyan fellépni ellenük. Ilyen eszköz lehet például az általános és középiskolai felvilágosító óra tartása, melyben a korrupció össztársadalmi szinten jelentkező káros hatásai mellett adófizetési tudatosságot is lehet a jövő generációjába nevelni.

A fehérgalléros korrupció esetében növelni szükséges a belső, valamint a külső ellenőrzési mechanizmusokat (például az Állami Számvevőszék, a Gazdasági Versenyhivatal, a korábbi Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete, jelenleg Magyar Nemzeti Bank, Kormányzati Ellenőrzési Hivatal, Közbeszerzések Tanácsa) az állami és gazdasági szerveknél, mely lehetőséget adhatnak a bűnüldöző szervek eredményes felderítési munkájának.

Meg kell teremteni azt a jogszabályi környezetet és intézményrendszert, amely a korrupciót észlelő állampolgárok bejelentési hajlandóságát növelné. Ehhez elengedhetetlen a megfelelő védelem biztosítása számunkra.

A korrupció és a fehérgalléros bűnözés elleni hatékony megelőzés csak és kizárólag egy átfogó, a társadalom minden szegmensét érintő, továbbá egyszerre felülről lefelé és alulról felfelé építkező, átlátható és mélységesen elkötelezett rendszerben képzelhető el.

IV. A doktori mű témakörében készült publikációk jegyzéke

- 1.) Inzelt Éva: A fehérgalléros bűn és bűnhődés – az amerikai példa, Rendészeti Szemle 55(6), pp. 84-97 (2007)
- 2.) Éva Inzelt: Variations on the Notion of White-collar Crime. A Comparison of the Definitions, in.: Kriminológiai Közlemények Különkiadása, Bíbor Kiadó, Miskolc, pp. 129-136. (2009)
- 3.) Inzelt Éva: A társadalmi berendezkedés és a korrupció, in.: Jogi Tanulmányok 2010. Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából I. kötet (szerk.: Nagy Mariann) pp. 415-428. (2010)
- 4.) Éva Inzelt: White-collar crime during the political and economic transition in Hungary, US-China Law Review, April 2011, Vol. 8. pp. 352-379. (2011)
- 5.) Inzelt Éva: A fehérgalléros korrupció, in.: Kriminológiai Közlemények 70. száma (szerk.: Dr. Kadlót Erzsébet), Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, pp. 198-209. (2012)
- 6.) Eva Inzelt: Corruption in Hungary from the viewpoint of Finnish investors. An empirical study. in. (szerk.: Matti Joutsen) New Types of Crime, HEUNI No. 74., Helsinki pp. 74-95. (2012)
- 7.) Inzelt Éva: Külföldi beruházások Magyarországon és az ellenük elkövetett bűncselekmények tipológiája. Egy empirikus kutatás következtetései. in.: Jogi Tanulmányok (szerk. Fazekas Mariann), ELTE ÁJK Doktori Iskolának III. Konferenciája, II. kötet pp. 53-64. Budapest, (2012)
- 8.) Alexa Noémi – Burai Petra – Inzelt Éva: A lobbizás helyzete és szabályozása, Transparency International Hungary, pp. 1-25. (2012)
- 9.) Inzelt Éva: A társadalom korrózióvédelme. Segít-e az új Btk. a korrupció visszaszorításában? in.: Fiatal büntetőjogászok az új Büntetőtörvénykönyvről (szerk.: Dr. Mészáros Ádám) Magyar Jog-és Államtudományi Társaság Szeged-Budapest pp. 39-51., (2014)
- 10.) Inzelt Éva: Edwin H. Sutherland és a fehérgalléros bűnözés 75 éve in.: A büntető hatalom korlátainak megtartása: A büntetés mint végső eszköz, Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére (szerk: Borbíró-Inzelt-Kerezsi-Lévay-Podoletz) ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 197-205., (2014)
- 11.) Kerezsi Klára – Inzelt Éva – Lévay Miklós: Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében; Milyen cselekményeket rejtenek a jogerősen elítéltek aktái? in.

Kriminológiai Tanulmányok 51. száma (szerk: Dr. Vókó György) Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, pp. 26-49., (2014)

12.) Inzelt Éva: Átfedő halmazok: Gazdasági bűnözés – fehérgalléros bűnözés, in. Pusztai László Emlékére (Szerk.: Bárd-Hack-Holé) OKRI-ELTE ÁJK, Budapest, pp. 241-256. (2014)

13.) Inzelt Éva. – Kerezsi Klára – Lévy Miklós: Korrupciós bűncselekmények a büntető igazságszolgáltatás tükrében, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, ISBN: 978-963-284-557-9 pp. 1-156. (2014)